

Samorost

U vrat ještě sem tam klevetily ženy, poslední opozdilci přešli kolem sebe bez povšimnutí jako přízraky v mlze a vesnice se brzy uložila ke spánku v zasněžené dolině jakoby unavena písněmi a veselím nedávných vánočních svátků. V hospodě zůstal už jen děda Milan, neměl se k odchodu, jako by se mu domů ani jít nechtělo. Hospodský vyšel, aby zavřel okenice; nedalo se nic dělat – vstal i děda Milan a mlčky vykročil k domovu po pěšině vysypané drobnou slámou.

Už dávno na něj doma čekal Stojan, sám a u krbu – jako nikdy předtím. Tentokrát si nešel ani poklábosit s příbuznými, ani políbit ruku svému kmotru – nakonec, úplně nakonec se mu zastesklo po rodném domku. Vykydal hnůj z chlívků u kravky, rozdělal oheň, aby si opekl dvě chlebové placky, a čekal na otce. Zachtělo se mu si s ním sednout a lidsky si popovídat. – Zítra už odchází na tři roky na vojnu. Tam si odpyká všechny hříchy.

„Půjde někdo s tebou?“ zeptal se místo pozdravu děda Milan a zastavil se uprostřed světnice, jako by dával na srozuměnou svou nechuť posadit se.

„Kdepak,“ zvedl hlavu Stojan, „všichni ostatní jsou u pěchoty.“ A aniž by se na otce podíval, jen se kousek posunul, jako by mu tím chtěl dát najevo, aby si přisedl.

„A za dva roky...“ dodal děda Milan a z půlky spolkl, co měl na jazyku – teď už je na to všechno... i aby se s ním hádal, i aby na něj hartusil...

Stojan sklonil hlavu, jako by si začal uvědomovat svou vinu. – Kdyby se nepohádal se starostou, kdyby si hleděl svého, mohl se vojně vyhnout úplně, protože otec má jenom jeho... Zvedl oči a zpod obočí pohlédl na starce; jeho tvář s neoholeným prořídlym plnovousem, podobnou jablku zjizvenému slzami, přikrývala chundelatá beranice, jež ještě více zvýrazňovala jeho vrásky. – Na stará kolena zaplatí za synovy hříchy. Kdo si na něho vzpomene, až ho zítra opustí? Kdo s ním aspoň jedinkrát posedí u krbu?

„Pro mě, za mě,“ vzdychl děda Milan a natáhl se vedle pařezu, „snad ti aspoň tam napraví hlavu...“

„Já mám hlavu v pořádku...“ odsekl jako vždycky Stojan. „Tři roky tam jako kdekoliv jinde, ale stejně se před starostou neskloním.“

„No to mu teda dáš co proto!“ odvrátil hlavu stařec. Začaly ho unavovat věčné hádky se synem.

Ale Stojan zařal pěsti – kdyby vesničané viděli starostu i jeho pomocníka, nebyli by to takové baby!

A vzpomínky na nedávné hádky mu zase vytanuly v paměti. – Pchá! Dokud nebyl starosta v hospodě, starci i mladší byli všichni se Stojanem: voda ve strouze si teče a od té doby, co vesnice začala vyrůstat u obecní pastviny, nepatří tam starostovi ani píď. Jakmile bylo zvenku slyšet starostovo kašlání a on vešel i s písařem dovnitř, všichni se přitiskli ke stěně a jako by oněměli. A ještě předtím, než Stojan odešel, začali nenápadně přecházet na starostovu stranu jen tak s ním prohodit pár slov. Ale po chvíli, jen co nakrmil krávu, už všichni zapomněli, co prohlašovali, vyšli ven před hospodu, sedli na lavici a zírali na starostu s otevřenými pusami, jako by jim do nich měl od něho kápnout med. „Tuhle vychrtlou krávu nebudeš mít kde pást, když se tolik staráš o tu pastvinu,“ ještě zdálky si ho dobíral starosta. A nato všichni vyprskli smíchy – zdánlivě v dobrém rozmaru. – „No,“ dodal písař, „ten člověk odchoval stáda ovcí, rozmnožily se mu vypasené krávy – pastvina je pro něj teď příliš malá.“

„Budižkničemové nám budou řídit vesnický záležitosti,“ odsekl starosta, „místo vysedávání celej den v hospodě měl vykydat hnůj, vyhřebelcovat krávu, a jestli ji nemá kde pást, má přijít, já sám mu dám seno...“ Stojan se jen letmo dotkl krávy a bez toho, aby zvedl oči, odešel k řece.

„Jestli je tvůj soudce žalobce, bůh ti pomáhej...“ pronesl tiše jakoby sám pro sebe děda Milan...

„To tak – to se ještě nestalo... Počkej a uvidíme, až přijde soudce,“ zvedl znovu hlavu Stojan. Hejtman ke starostovům nepříjde. Pro hejtmana musí Stojan až do města. Všichni vesničané mu tady věřili, se starostou by se nebavili, ale hejtmanovi by svou stížnost řekli. I přicválal hejtman na koni se strážníky a zašli ke starostovům. Jen co je starosta pohostil, vzali ho a vyrazili k té strouze. Sebrali se i vesničané, aby ukázali, kde je obecní a kde starostovo – ale jeden zmizel tam, další se schoval onam, až nakonec zůstal proti starostovi sám jediný Stojan. Dokonce i epitrop, starý člověk, jenž zná každý kámen ve vesnici a nikdy neudělal nic špatného, se začal ošívát. Ptal se ho hejtman, ale on:

„Že prý vím, říká starosta, co je jeho..., chce si to ohradit...“

A tehdy došla Stojanovi trpělivost a rozezvil se na celou vesnici.

„Vrána vráně oko nevyklove, synku...,“ slitovalo se nakonec hněvem zatvrzelé otcovo srdce a stařec ještě dodal: „Škoda to říkat takovému usmrkanci! Na tobě zůstalo, abys to vyřídil?“

„Když se všichni stáhli stranou – já vystoupil dopředu! Aby se aspoň jeden vzal za vesnici!...“

„A kdo tě nutil?“ upřel děda Milan na Stojana oči. „Kdo tě nutil? Nevidíš, že tě sami nechťejí? Za koho se bereš?“

Mírná starcova slova jako by ho přitlačila ke zdi, že se nezmohl na odpověď, jen si postaru zareptal:

„Zatroleně, tak takhle!... Všem jim ukážu...“

Ale pravdivá byla otcova slova. – Z jeho hádky nic nevzešlo, jenom starosta ho začal sledovat všude, kamkoliv se hnul. Na vojně ho strčili k dělostřelectvu, aby se mu pomstili. Zaradovali se nepřátelé, zaradovali se i ti, kdo ho poslouchali, dokonce i ženy ve vesnici. „Ať už dá pokoj! Stačí celý ten povyk, co rozpoutal, akorát lidem popletl hlavy... Už toho bylo dost, poslouchat pořád jen ty jeho řeči,“ volali mu za zády. Stojan nevěděl, co si počít – být rozezlený sám na sebe, nebo se jen trpce usmívat.

„No,“ dodal nakonec, aby zakryl, že ačkoliv starce neposlouchal a reptal na něj, přece jen ho kvůli němu bolelo srdce, „až se otelí kráva, koukej, aby ses o tele postaral, ať je hlavně zdravé, já se pak zase vrátím...“

„To jsou jenom prázdná slova,“ odvětil děda Milan a usmál se jakoby sám pro sebe, „nedočkám se tě už na tomhle světě – na onom, snad...“

„Hleď si svýho,“ jako by sám nevěřil tomu, co říká. „Dej bože, ať se to zítra vyjasní... Vlci se docela často odváží až k samotné cestě do vsi – a já budu mít prázdné ruce...“

Na druhý den se snesla mlha a zakryla horské vrcholky až po pás. Nebe bylo celé pokryté oblaky, skrze něž se objevoval sluneční kotouč – bledý a studený – a v nichž zase mizel.

Odvedenci hodili rance na záda a už časně zrána se odevšad začalo ozývat jejich svolávání.

Na Stojana nezavolal nikdo. Vyšel tedy z domku, rozhlédl se – ta vychrtlá kráva přežívající pod přístřeškem ho laskavě provázela svýma velkýma, laskavýma očima, jako by nahrazovala matku i sestru. Za ním vyšel i děda Milan a oba dva se vydali na cestu.

Když se dostali na rozcestí před vysoký, vápnem nahozený starostův dům, mlčky se zastavili. Odněkud z návsi zaječely dudy, ozval se buben – u vrat a podél plotů se začaly objevovat děti, dívky, za nimi muži, staré ženy – všichni spěchali, aby brance vyprovodili. Stojan s otcem sestoupili z cesty a snad přemýšleli, co si ještě říci, ale ani jednoho z nich nic nenapadlo. Škvírami ve vratech byl na starostově dvoře vidět načepýřený krocán – pomalými, obřadnými kroky stoupal po smetišti a zase z něj sestupoval, ale jen tak, jak mu dovoľoval dlouhý rudý řetěz, visící mu nad zobákem. Podél nízké podezdívky se houfovaly s břichy spuštěnými až na zem husy, natahovaly krky za zvukem bubnu a dud a nepřetržitě do rytmu opakovaly své ga-ga-ga. Stojan se zadíval na nadutého krocana – „vida ho, starostu,“ pomyslel si, „vida je, vesničany“. Za jiných okolností by to zakřičel a pak vyprskl smíchy, ale teď neměl pomyšlení ani na vesničany, ani na posměšky.

„Tak sbohem,“ zašeptal konečně Stojan a chtěl políbit otcovu seschlou ruku. „Já teda půjdu.“

„Dávej na sebe pozor... Já se půjdu podívat na dudy. Celá vesnice se tam sešla...“

A Stojan se vydal zasněženou, ještě nevyšlapanou cestičkou vedoucí nahoru. Zem byla ztvrdlá mrazem, sníh křupal pod koženými opánky, jako by se i v samém jeho nitru cosi tříštilo, a čím silněji dupal, tím jasněji bylo slyšet křupání sněhu.

(Z originálu Нехранимайка. In: П. Ю. Тодоров: *Събрани съчинения 1. Идилли*. София: Български писател, 1979, с. 62–66, přel. Jiří Černý a Marcel Černý.)
(© 2024)